

บทที่ 1 คำนำ

1.1 เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบ (คุชุต)

เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบ (คุชุต) จัดเป็นส่วนหนึ่งของทะเลสาบสงขลาตอนใน ตั้งอยู่ระหว่างเส้นละติจูดที่ $7^{\circ}15'$ เหนือ ถึง $7^{\circ}35'$ เหนือ และลองจิจูดที่ $100^{\circ}17'$ ตะวันออก ถึง $100^{\circ}25'$ ตะวันออก ในเขตอำเภอสิงหนคร อ.สิงหนคร อ.กระแสสินธุ์ และอ.ควนเนียง จังหวัดสงขลา และอำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง รวมเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 315 ตารางกิโลเมตร โดยมีพื้นที่เป็นแหล่งน้ำกร่อย 160 ตารางกิโลเมตร ระดับความลึกเฉลี่ยประมาณ 1 เมตร ระดับความลึกนี้จะเปลี่ยนแปลงไปตามปริมาณฝนที่ตกในลุ่มน้ำ ซึ่งเกิดจากอิทธิพลของลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ระหว่างเดือนตุลาคมถึงเดือนมีนาคม และลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ระหว่างเดือนเมษายนถึงเดือนกันยายน การที่มีฝนตกชุกทำให้อากาศค่อนข้างชื้น ในรอบปีมีความชื้นสัมพัทธ์เฉลี่ยเป็น 79 เปอร์เซ็นต์ อุณหภูมิของอากาศเฉลี่ยตลอดปี 27.6 องศาเซลเซียส ค่าความเค็มของน้ำมีการขึ้นลงแปรเปลี่ยนตามฤดูกาล โดยมีค่าสูงสุดเป็น 5.3 ส่วนในพันส่วนในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2526 และต่ำสุดเป็น 0.7 ส่วนในพันส่วนในเดือนมกราคม พ.ศ. 2527 อุณหภูมิของน้ำในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2526 อยู่ในช่วง 28 - 39 องศาเซลเซียส สภาวะเช่นนี้เหมาะสมต่อการดำรงชีวิตของพืชและสัตว์น้ำ เป็นบริเวณที่มีพรรณไม้้ำอุดมสมบูรณ์ ซึ่งจัดเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของสัตว์น้ำและนกน้ำที่อาศัยอยู่ในบริเวณนี้ (วรรณรัตน์ แซ่ฉัน, 2532; Marshall, 1984)

เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบ (คุชุต) ประกอบด้วยส่วนที่เป็นพื้นดิน และพื้นน้ำ

1. ส่วนที่เป็นพื้นดิน

ได้แก่ พื้นที่ด้านตะวันออกของทะเลสาบ ซึ่งเป็นที่ราบชายฝั่งทะเล (Tidal Flat) และเกาะต่าง ๆ ในทะเลสาบ ส่วนที่เป็นพื้นที่ราบมีความสูงโดยเฉลี่ยประมาณ 2 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง ความลาดชันที่ลาดลงสู่ทะเลสาบประมาณ 0.5 เปอร์เซ็นต์ และส่วนที่เป็นเกาะประกอบด้วยเกาะโลโบ เกาะหมาก และเกาะนางคำ บนเกาะเหล่านี้เป็นที่ราบและที่ลุ่มสลับกัน ด้วยภูเขาหินปูน

2. ส่วนที่เป็นพื้นน้ำ

ได้แก่ส่วนที่เป็นทะเลสาบ ลักษณะของพื้นผิวใต้ทะเลสาบส่วนนี้มีความลาดจากด้านตะวันออกหรือฝั่งบ้านคุชุต ไปทางด้านตะวันตกบริเวณเกาะโลโบ ในอัตราความลาดชันประมาณ 0.5 เปอร์เซ็นต์ ระดับความลึกโดยเฉลี่ยน้อยกว่า 1 เมตร ซึ่งความลึกนี้จะเปลี่ยนแปลงไปตามปริมาณฝนที่ตกในลุ่มน้ำ และการหมุนของน้ำทะเล ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย 2162.7 มิลลิเมตรต่อปี

ฤดูฝนแบ่งได้เป็น 2 ช่วง คือ ช่วงแรกเนื่องจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงเดือนตุลาคม ปริมาณ 146.9 มิลลิเมตรต่อเดือน ช่วงที่สองเนื่องจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ระหว่างเดือนพฤศจิกายนถึงมกราคม ปริมาณฝนโดยเฉลี่ย 380.5 มิลลิเมตรต่อเดือน ในฤดูแล้งเดือนกุมภาพันธ์ถึงเมษายน อาจจะมีฝนบ้าง แต่ก็มีปริมาณน้อยมาก เฉลี่ย 38.6 มิลลิเมตรต่อเดือนเท่านั้น การที่มีฝนตกชุกทำให้อากาศค่อนข้างชื้น ในรอบปีมีความชื้นสัมพัทธ์เฉลี่ย 79 เปอร์เซ็นต์

เดือนพฤศจิกายน เป็นเดือนที่มีความชื้นสูงสุด และเดือนกุมภาพันธ์เป็นเดือนที่มีความชื้นต่ำสุด อดุณหภูมิเฉลี่ยตลอดปี 27.4 องศาเซลเซียส อดุณหภูมิดังกล่าวเหมาะสมแก่การดำรงชีวิตของพืชและสัตว์น้ำ (สาขาวิจัยนิเวศวิทยา สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2525; สุนีย์ สันหมุด, 2531)

1.2 สภาพทั่วไปทางด้านสังคม เศรษฐกิจ บ้านคุชด

บ้านคุชดตั้งอยู่ที่ หมู่ 4-5 บ้านคุชด ต.คุชด อ.สทิงพระ จ.สงขลา เป็นหมู่บ้านเก่าแก่หนึ่งในสิบหมู่บ้านที่อยู่รอบทะเลสาบ มีคนอยู่ 45 ครอบครัว ประมาณ พ.ศ. 2437 ปัจจุบันบ้านคุชดได้มีการพัฒนาเติบโตขึ้นมากมีประชากรถึง 413 ครอบครัว จำนวน 2,066 คน อาชีพชาวบ้านส่วนใหญ่ยังทำนากันถึง 80% รองลงมาทำอาชีพทำการประมง 20% มีส่วนหนึ่งได้ออกไปรับจ้างทำงานนอกบ้านประมาณ 10% หมู่บ้านแห่งนี้มีไทยพุทธ 60% และมุสลิมประมาณ 40%

สภาพสังคมทั่วไปของชุมชนแห่งนี้ จะเป็นการอยู่ร่วมกันระหว่าง ไทยพุทธกับมุสลิม เป็นการอยู่ร่วมกันมาหลายชั่วอายุคน ประเพณีวัฒนธรรมต่างๆ ของแต่ละกลุ่มก็มีการปฏิบัติกันตามปกติของทุก ๆ ปี

ชุมชนมุสลิมจะแยกอยู่ในหมู่ที่ 4 สร้างบ้านเรือนอยู่ในที่ดินสาธารณะ มุสลิมส่วนใหญ่จะมีอาชีพประมงออกเรือหาปลา ออกเรือจับปลาตอนเย็นกลับช่วงเช้าหรือบางครอบครัวจะออกเรือหาปลาจับปลาช่วงเช้ากลับเย็น กลุ่มชาวบ้านที่นับถือศาสนาอิสลาม ทุกปีจะมีงานประเพณีใหญ่ ที่ลูกหลานญาติพี่น้องที่อยู่อื่นหรือออกไปทำงานนอกบ้านก็จะกลับมาร่วมงานประเพณีหบะสังสรรกับญาติพี่น้อง คือ งานแห่ระ-เหรัญกูโบร์ (เป็นงานประเพณีทำบุญให้กับญาติที่เสียชีวิตไปแล้ว จัดขึ้นประมาณเดือนพฤษภาคม) งานฮารีชะยอ (เป็นงานตามประเพณีการออกบวชหรือการถือศีลอดของมุสลิม จัดขึ้นประมาณเดือนมีนาคมของทุกปี) นอกจากนี้ มีงานประเพณีต่าง ๆ ของชุมชน เช่น งานแต่งงาน งานตายหรืองานเข้าส่นัด งานขึ้นบ้านใหม่ งานเหล่านี้ก็จะบอกเพื่อนบ้านหรือญาติสนิทมิตรสหายก็จะมาร่วมกันช่วยงานสนุกสนานไปตามสภาพของงาน ความสนิทสนมใกล้ชิดดีญาติพี่น้อง เพื่อนสนิท เพื่อนบ้านจะเกิดขึ้น

ในส่วนของชาวบ้านที่นับถือศาสนาพุทธก็จะมีประเพณีทำบุญของชุมชนด้วยเช่นกัน คือ งานทำบุญเดือนห้า (เป็นการทำบุญให้กับญาติที่ตายไปแล้ว) งานทำบุญเดือนสิบ เป็นงานประเพณีของหมู่บ้านของไทยพุทธอีกงานหนึ่ง จะมีคนกลับมาทำบุญกันที่วัดประจำหมู่บ้าน และทั้งสองงานก็จะมีญาติพี่น้องหรือลูกหลานที่ออกไปทำงานนอกบ้านก็จะกลับมาร่วมกันทำบุญที่บ้าน ส่วนงานประเพณีอื่น ๆ เช่น การแต่งงาน การตาย การบวช ก็จะมีการบอกแขกเพื่อนบ้านญาติพี่น้องเพื่อนฝูง ซึ่งส่วนใหญ่ก็จะมาร่วมช่วยงานตามความใกล้ชิดสนิทสนม

งานประเพณีเหล่านี้ทั้งชาวบ้านที่เป็นไทยพุทธหรือมุสลิมก็จะมีการบอกให้ไปร่วมงานซึ่งส่วนใหญ่ก็จะไปร่วมงานกัน ไม่แยกว่าพุทธหรือมุสลิม ในงานของคนไทยพุทธมักจะทำอาหารที่มุสลิมรับประทานได้ ความสัมพันธ์เหล่านี้ได้ปฏิบัติร่วมกันมาช้านานและเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการรวมกลุ่มในการพัฒนาหมู่บ้านให้เจริญมากยิ่งขึ้น เพื่อให้ไว้ให้ลูกหลานและอยู่ร่วมกันต่อไป (มานพ ประทุมทอง และสุนทร สว่างสาส์, 2536)

1.3 กิจกรรมการกำหนดเขตอนุรักษ์และปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ

บ้านคุชูดเป็นบ้านที่อยู่ริมทะเลสาบเป็นแห่งหนึ่งในหนึ่งร้อยห้าสิบหมู่บ้าน และตั้งอยู่ฝั่งตะวันออกของทะเลสาบ ชาวบ้านประมาณ 20% ประกอบอาชีพทำการประมงมาหลายชั่วอายุคน ความสมบูรณ์ของทะเลสาบในช่วง 15 ปีที่ผ่านมาได้ลดลงอย่างรวดเร็วด้วยสาเหตุดังกล่าวข้างต้น ชาวบ้านคุชูดที่ทำอาชีพประมงและไม่ทำการประมงคิดรวมกับประมงอำเภอสังขละบุรี โครงการแลได้ฟื้นฟูทะเลสาบสงขลา เพื่อที่จะหาทางในการฟื้นฟูทะเลสาบแห่งนี้ให้มีความอุดมสมบูรณ์เหมือนเดิม

การเริ่มต้นทำกิจกรรมการฟื้นฟูทะเลสาบโดยวิธีปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำลงทะเลสาบ โดยมีการกำหนดพื้นที่ในบริเวณฉนวนน้ำเป็นเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ มีเนื้อที่ประมาณ 933 ไร่ (โครงการแลได้ฟื้นฟูทะเลสาบสงขลา, 2536) โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อให้เกิดเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำถาวร เพื่อเป็นที่ปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำเป็นที่เพาะพันธุ์สัตว์น้ำตัวอ่อนและชาวบ้านช่วยกันดูแลรักษา
2. เพื่อเพิ่มพันธุ์สัตว์น้ำให้กับทะเลสาบชาวบ้านสามารถจับได้มากขึ้น
3. เพื่อให้เกิดความร่วมมือในการฟื้นฟูทะเลสาบระหว่างองค์กรชาวบ้าน หน่วยงานรัฐบาล หน่วยงานองค์กรพัฒนาเอกชนและเอกชนบุคคลภายนอกต่าง ๆ

ขั้นตอนการดำเนินการนี้เริ่มต้นจากชาวบ้านที่ทำอาชีพประมง เจ้าหน้าที่ประมงอำเภอ และเจ้าหน้าที่โครงการแลได้เพื่อการฟื้นฟูทะเลสาบสงขลา ได้ร่วมประชุมปรึกษากันที่จะฟื้นฟูทะเลสาบมีตัวแทนชาวบ้านประมาณ 15 คน เจ้าหน้าที่ประมง 2 คน โครงการแลได้ 3 คน (มานพ ประทุมทอง และสุนทร สว่างสาส์, 2536) ที่อุทยานนกน้ำคุชูด

มีการกำหนดรูปธรรมในการฟื้นฟูทะเลสาบ โดยการที่กำหนดให้เกิดเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำถาวรขึ้นในบริเวณอุทยานนกน้ำคุชูด ซึ่งเมื่อปีก่อนในบริเวณแห่งนี้ได้มีการกำหนดเขตรักษาพันธุ์สัตว์น้ำชั่วคราวไว้ก่อนแล้วและจะหาช่องทางประกาศเป็นเขตถาวรต่อไป

เขตอนุรักษ์บ้านคุชูด

ตามที่ชาวบ้านอำเภอสังขละบุรี และองค์กรเอกชนได้มีการทดลองรณรงค์ปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำเมื่อปี พ.ศ. 2534, 2535 ปรากฏว่าได้มีระดับหนึ่งจึงเห็นรวมกันว่าควรจะมีการประกาศเขตอนุรักษ์พืชพันธุ์สัตว์น้ำเป็นการถาวรตั้งแต่วันที่ 30 กรกฎาคม 2535

ในเวลาที่ผ่านมามีความตื่นเินอย่างรวดเร็ว เนื่องจากตะกอนดินจากต้นน้ำที่ถูกพัดพาาลงสู่ทะเลสาบ การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาความเป็นไปได้เบื้องต้นในการฟื้นฟูทะเลสาบคุชูดโดยการขุดลอกเพื่อแก้ปัญหาความตื่นเินของทะเลสาบและความเสื่อมโทรมของทรัพยากรประมงในทะเลสาบ